

zbilje, koja može imati, i obično ima, stanovite korespondencije prema društvenoj zbilji ili — kako se to obično kaže — stvarnosti, ali isto tako ne mora imati prepoznatljive ili »na brzu ruku« vidljive relacije, nego sve može biti i »stvar« čiste fikcionalnosti. Stoga je i razumljivo da je najpovoljnije poći od teksta k stvarnosti (odnosno privatnoj biografiji pisca), premda je ponekad najbolje ostati na samom tekstu i ne ići dalje, jer i tekst nije ništa drugo do tijelo/tekst. S druge pak strane, ono što književnu kritiku zanima jest tekst, dočim društvena stvarnost ostaje u području sociologije, a ne možda obratno. U takvim slučajevima nije onda ni čudno što se dolazi do svakakvih, samo ne relevantnih književno-kritičkih postava. Upravo nam ovo kolo, kako je to prikaz kušao istaći, pokazuje put jedne književnopovijesne metodologije koja je u pojedinim slučajevima i opravdana, te put u kojem bi smjeru tzv. »estetika sadržaja« morala evoluirati. Ako sam ponegdje i bio preoštar, radije i to nego prijateljsko povjeravanje, koje obično vodi u nastranu zabludu.

Cvjetko Milanja

Aleksandar Flaker, »Proza u trapericama«

Liber (Razlog), Zagreb 1977.

Predmet je Flakerova proučavanja u ovoj knjizi prozna formacija tipična za novije srednjoevropske i istočnoevropske književnosti, koju autor prema američkom izrazu jeans-prose naziva »proza u trapericama« (dalje u prikazu JP). Radi se o tipu književnosti koji autor najkraće definira kao »prozu u kojoj se pojavljuje mladi pripovjedač koji izgrađuje svoj osebujni stil na temelju govorenog jezika gradske omladine i osporava tradicionalne i postojeće društvene i kulturne strukture«. U nesvakidašnje široko zasnovanu komparatističkom pregledu, radeći istodobno na području nekoliko nacionalnih književnosti, Flaker je proučio djela dvadeset i devetorice JP pisaca.

Za paradigmu proznoga tipa o kojem je riječ uzima Flaker roman J. D. Salingera *Lovac u žitu* (*The Catcher in the Rye*, 1951). U njemu su »najjasnije izložene — drži autor — one strukturne osobine na kojima taj tip počiva: opozicija svijeta mladih i svijeta odraslih, novi tip pripovjedača na kojem se ta opozicija gradi, približavanje pripovjedačeva jezika usmenom spontanom govoru, unošenje žargona mladih u pripovijedanje s izrazito urbanom, civilizacijskom stilematikom, ironičko-parodistički odnos prema zatečenim vrijednostima kulturnih struktura, težnja prema mitologiziranju omladinskog nonkonformizma«. Ovisno o konkretnoj situaciji u određenim nacionalnim književnostima, JP pisci prihvaćaju i druge uzore, među kojima Flaker navodi J. J. Osborna, J. Waina, A. Sillitoea, J. Kerouaca, F. Sagan. Na neke je srpske pripovjedače osobito snažno utjecao R. Queneau. Među stilskim odrednicama hr-

vatske JP uočava Flaker utjecaje američke književnice Gertrude Stein, upotpunjujući tu opservaciju izjavama obrađenih pisaca, po kojima je korifej JP, Salinger, došao k nama kasnije, »kada su temelji njihova stila već bili položeni«.

Glavne odrednice JP istražio je Flaker sustavno i znanstveno utemeljeno. Taj se krug njegovih spoznaja najjasnije očituje u formulacijama opozicijā između svijeta mladih i odraslih, kako te opozicije izgrađuju analizirana djela (na primjer: mi, klapa — oni; naša kultura — njihova kultura; naš jezik — njihov jezik). Iako JP ne prikazuje društvenu sredinu u formi socijalne strukture, iako kod svih pisaca, bez obzira odakle dolaze, izostaje kritički odnos prema sredini, za sve je njih karakterističan živ otpor prema njezinim pritiscima, prema njezinim ustaljenim i ustaljalim konvencijama. U tom kontekstu valja shvatiti ključnu formulaciju pisca Ulricha Plenzdorfa iz DDR po kojoj su »traperice stav, a ne odijelo«. Nužne razlike s kojima pojedine književnosti aktualiziraju i hijerarhiziraju spomenute opozicije uglavnom su, misli Flaker, posljedica različitosti matičnih tradicija, iz čega rezultiraju različiti ciljevi i aspekti osporavanja. Rusi, na primjer, imaju otpornu realističku i socrealističku tradiciju, pa je u njih suprotstavljanje izraženo i na razini jezično-stilskoj; Hrvati pak ostvaruju ironičan odnos prema malograđanskim formama domoljublja. Svim je piscima JP zajedničko osporavanje kontinuiteta nacionalne i evropske kulturne tradicije. Zbog toga je razumljiva orijentacija oporbenjaka na suvremenu kulturu i na jezike njezinih masovnih medija, kao na uzor u stilu. Takva orijentacija čini JP neotpornom prema pojavama, pojmovima i imenima kojima nas suvremenost obasiplje.

Hrvatsku varijantu JP vezuje Flaker ponajviše za imena Antuna Šoljana i Ivana Slamniga. Osobito je za njezinu prvu fazu važna pojava Šoljanovih *Izdajica* s karakterističnom temom Arkadije, ciljem prostornoga uzmaca. U spomenutom romanu, kao i u *Kratkom izletu*, susrećemo tipične likove mladih ljudi koji se izdvajaju iz svijeta društvenih normi, ponašaju se autsajderski, ne posjeduju stvarnih ambicija. U Šoljana, Slamniga i Vojislava Kuzmanovića, međutim, diskontinuitet između likova i društvene sredine nije toliko jak koliko u pisaca drugoga, inače manje kreativnoga perioda naše JP. Oni redovito smještaju svoje junake u »sredine koje po svojoj socijalnoj naravi predstavljaju opoziciju strukturiranom svijetu«, među huligane i druge vrste društvenih izopćenika.

Flakerova nas *Proza u trapericama* ne upozna je samo s općim odrednicama analiziranoga proznog modela, već i s onima koje su svojstvene samo jednoj književnosti ili jednom piscu. Tako je s pravom istaknut, na primjer, Šoljanov pokušaj da se uvođenjem narativne funkcije tzv. »dobrog čovjeka« ostvari određena specifičnost u korpusu evropske JP. Posebno je ispitana oporba naših JP pisaca protiv birokratiziranja odnosa među ljudima, pri čemu se upozorava na Slamnigove novele *Priča o Zvezdani* i *Otići i vratiti se*. Dobro je uočen i dvostruki odnos naših pisaca prema erotičkoj tematici: isprva se i nju osporavalo, kao vrijednost iz svijeta odraslih, dok se kasnije počela osjećati nostalgija za lju-

bavnom patetikom. Šteta je možda što uz tu temu nisu konzultirana i novelistička iskustva Vojislava Kuzmanovića iz zbirke *Petar na pijesku*.

Među središnje karakteristike JP postavlja Flaker njezin afinitet prema *slangu*. U nas je pak proces kolokvijaliziranja proze bio relativno spor. Generacija »krugovaša« držala je do svog jezika i brinula se za ekskluzivnost stila. Kod njih, dakle, izostaje funkcija koju Flaker zove »brutalni pripovjedač«. Tu fazu naše poslijeratne književnosti karakterizira prisutnost »intelektualnoga pripovjedača«, koji poznaje kulturne tekovine i manifestira prema njima ironičan stav. U njoj su, tu i tamo, prisutni i prizvuci đačkoga govora, koji je ipak predstavljao slabo odstupanje od jezičnoga standarda. Istom drugi naraštaj hrvatske JP, prelaskom u ambijent nižega društvenog života, uvodi brutalni žargon subliterature.

Premda Flaker u svojoj knjizi opisuje, a ne vrednuje, pa se u skladu s tim podjednako zanima svim proizvodima hrvatske JP, nije propustio istaknuti da su mladi, manje nadareni i manje nadahnuti njezini predstavnici ugrozili njezin prijašnji dignitet, doveli u pitanje njezine problemske ciljeve, utopili je u fragmentarnosti odvojenoj od aktualne zbilje i degradirali je do razine novinskog feljtona. Možda je *Proza u trapeznicama* morala povući još jaču razdvojnici između ta dva po mnogo čemu nejednaka perioda hrvatske JP. Književni radovi Majdaka, Majetića ili Glumca ne uspijevaju već i stoga što se s malo kreativnosti nadovezuju na prozno iskustvo koje ni samo o sebi nije definitivno. Radi svojih unutrašnjih ograničenosti, JP je ionako osuđena na efemernost, pa se ne da naprosto konzervirati. U daljnjem se razvoju hrvatske književnosti valjalo prema njoj odnositi kao prema dragocjenoj baštini, utkati je u nova istraživanja, kako su to učinili Šoljan u *Luci* i Kuzmanović u *Godini noževa*.

U poglavlju *JP i granični modeli* autor pokazuje zašto se JP teško razvija u roman, zašto pisci svoje junake ne uvode u širi društveni kontekst, zašto ih ne intelektualiziraju i ne psihoanaliziraju, kako to sa svojim likovima radi roman-esej, zašto likovi nisu nosioci etičkih vrijednosti, napominjući i o drugim ograničenostima vrste. Šoljan, čiji su kratki romani objelodanili početak hrvatske JP, sukobljuje se s tim ograničenjima u svojoj *Luci*, pa tako utjelovljuje i njezin završetak.

Sve u svemu, *Proza u trapeznicama* uspješno je ispunila autorovu namjeru da nas upozna s jednim bizarnim i malo proučenim aspektom naše i strane suvremene književnosti. Pritom se pokazalo da sa susjednim književnostima dijelimo znatno više nego što obično pretpostavljamo. Iz svih je tih razloga Flakerova knjiga jedno od najznačajnijih djela novije hrvatske komparatistike.

Ivica Župan